

Kanslergadeforliget 1933

– Arbejdsløshed, unge og demokrati

Kanslergadeforliget

"Det er så langt den største politiske begivenhed, jeg har været med til."

– Thorvald Stauning, 1933.

"Hvordan går det", spurgte Gugge. Gugge var Staunings husholderske og havde tidligere på dagen sørget for frokost til alle de magtfulde politikere, der var til møde i Staunings lejlighed i Kanslergade i København. "Det går ikke", sagde han bare. "Gi' dem en whisky mere", sagde Gugge, "Så kan det være, det hjælper lidt på humøret". "Jamen kære Gugge – der er ikke mere whisky". Stauning så ganske opgivende ud, imens han slog ud med armene.

Dette er den berømte karaffel, som Stauning skænkede whiskyen af den sene nattetime i januar 1933. Karaffen er i dag udstillet på Arbejdermuseet. Hvorvidt karaffen med whiskyen spillede så stor en rolle, som Gugge hævdede, vides ikke med sikkerhed, men det er en god historie. Arbejdermuseet & ABA.

Men Gugge fandt en ekstra flaske, som Stauning og de andre politikere fik lov til at nyde et glas af. Efterfølgende forløb forhandlingerne mere smertefrit, og det så ud, som om de tilstedeværende ved mødet ville finde en løsning på de store problemer.

Den følgende dag – d. 30. januar 1933 – vågnede Danmark op til en ny tid i dansk politik. Det var lykkedes Thorvald Stauning (1873-1942), statsminister og leder af Socialdemokratiet, at indgå en aftale sammen med repræsentanter fra partierne Det Radikale Venstre og Venstre.

Thorvald Stauning var statsminister 1924-1926 og igen fra 1929 til sin død i 1942. Han er især blevet kendt for sin rolle som leder ved forhandlingerne i Kanslergade. Arbejdermuseet & ABA.

Den økonomiske krise

I 1929 udløstes den store økonomiske krise på Wall Street, der meget hurtigt ramte Europa. Særligt det danske landbrug blev hårdt ramt på grund af faldende priser på landbrugsvarerne og svigtende eksport til de store aftagerlande Tyskland og England. Krisen ramte ligeledes den danske industri, hvor mange blev fyret fra deres arbejde. De danske politikere måtte gøre noget for at hjælpe de arbejdsløse arbejdere i byen og befolkningen på landet.

Aftalen i Staunings lejlighed natten mellem den 29. og 30. januar 1933 er gået over i historien som Kanslergadeforliget. Det bliver i dag anset som det vigtigste forlig, der blev indgået i 1930'erne for at hjælpe Danmark ud af den økonomiske krise.

Danmark i 1930'erne

“Vi er stærke når småfolk i by og på land står sammen – vi har modstandskraft, når vi holder på demokratiet og sørger for orden i samfundet.”

Fra Thorvald Staunings grundlovstale, 1933.

Politisk forlig

Kanslergadeforliget skulle hjælpe landet ud af de økonomiske vanskeligheder. Men indgåelsen af forliget viser samtidig, at de danske politikere var villige til at samarbejde på trods af politiske uenigheder. Forliget blev indgået mellem regeringspartierne Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet og oppositionspartiet Venstre. Det var særligt mellem Socialdemokratiet, som repræsenterede arbejderne i byen, og Venstre, som repræsenterede landmændene på landet, at der fandtes store uenigheder. Som repræsentanter for hver deres befolkningsgruppe havde de vidt forskellige forslag til, hvordan krisen skulle løses. Selv om hverken Det Konservative Folkeparti eller Danmarks Kommunistiske Parti var med ved forliget, anses det alligevel som en stor sejr, fordi forligsparterne blev enige om en aftale, der tilgodeså to så forskellige grupper i samfundet.

Danmark i verden

Den økonomiske krise havde store konsekvenser for det danske samfund og befolkningen. Ud over at hjælpe de kriseramte landmænd forsøgte politikerne med Kanslergadeforliget at forbedre situationen for de arbejdsløse og de unge, da de var særligt udsatte. Politikerne var nervøse for, at antidemokratiske foreninger og partier skulle få tag i den utilfredse befolkning, som man så det med nazisterne i Tyskland, fascisterne i Italien og kommunisterne i Rusland.

Forliget var derfor ikke det eneste tiltag, Stauning gjorde for at styrke det danske demokrati. I 1934 udgav han arbejdsprogrammet *Danmark for folket*, der havde til formål at skabe sammenhold på tværs af befolkningsgrupperne.

Dette hæfte sætter igennem en række kilder fokus på den betydning krisen havde for de arbejdsløse, de unge og demokratiet. Du kan bruge Spørgsmålene i højre side.

Der findes hverken billeder eller referater fra mødet i Kanslergade. Billedet viser Stauning en sen natteftime til Landstingsvalget i 1936. Friedrich Bornkessel, Arbejdermuseet & ABA.

Vigtigste punkter i Kanslergadeforliget:

- Ny socialreform: Forlængelse af perioden med arbejdsløshedsforsikring og kommunalhjælp.
- Strejke- og lockoutforbud i et år, for at afværge ustabilitet på arbejdsmarkedet.
- Økonomiske tiltag til fordel for landbruget: Blandt andet devaluering af kronen, så danske landbrugsvarer blev billigere for udlandet at købe, samt lavere ejendomsskatter for landmændene.

Spørgsmål:

- ? Hvad sker der i Staunings lejlighed i Kanslergade natten til d. 30. januar 1933?
- ? Hvad betød Kanslergadeforliget for:
 - de arbejdsløse?
 - landmændene?

Ordforklaringer:

Arbejdsløshedsforsikring: En forsikring, man som borger kunne tegne hos sin fagforening. Forsikringen var støttet af staten.

Kommunehjælp: Hvis man ingen arbejdsløshedsforsikring havde, eller forsikringen ophørte efter lang tids arbejdsløshed, fik man kommunehjælp, som skulle tilbagebetales.

Fattighjælp: Blev som oftest givet til eksempelvis hjemløse. Fik man denne ydelse, mistede man blandt andet sin stemmeret.

Devaluering: Kronens værdi nedskrives. Det øger konkurrenceevnen, da danske varer bliver billigere i udlandet, og derved forbedrer man mulighederne for dansk eksport.

Strejker: Arbejdere, som er medlem af en fagforening, har ved overenskomstens udløb mulighed for at nedlægge arbejdet for at få forbedret løn- og arbejdsforhold. En strejke udløst af en protest midt i overenskomstperioden vil være ulovlig.

Lockout: Er arbejdsgiverens modstykke til strejke. Arbejdsgiverne kan i en konflikt med arbejderne udelukke dem fra arbejdspladsen. På den måde kan arbejdsgiverne også gøre et forsøg på at få arbejderne til at gå på kompromis med deres krav.

De arbejdsløse

“Ærede Hr. statsminister Th. Stauning. Da jeg er arbejdsløs og har en stor familie vil jeg gerne bede statsministeren om at hjælpe mig lidt til julen. Med solidariske hilsner O. Larsen...”

Et brev fra den arbejdsløse Fru O. til Stauning i julen 1933.

Arbejdsløse sender breve til Stauning

Fru O. fik i julen 1933 bevilliget ekstra 10 kr. til køb af julegaver og julemad. Hun var ikke den eneste, som havde det svært. Stauning modtog samme år hundredvis af breve fra arbejdsløse som Fru O., der bad statsministeren om ekstra penge til at holde jul for. Da krisen var på sit højeste, var over 30 % af arbejdsstyrken arbejdsløse, og mange måtte klare dagen og vejen med penge fra kommunen. Med Kanslergadeforliget fik socialministeren K.K. Steincke gennemført den socialreform, som han havde arbejdet på i flere år. Mange mennesker var utilfredse med den store arbejdsløshed og de svære økonomiske forhold. Reformen skulle derfor forsøge at forebygge uroligheder blandt befolkningen, samtidig med at den skulle sikre de arbejdsløse økonomisk.

*“Ærede Hr. Statsminister Stauning
Da jeg er arbejdsløs og har en stor familie, vi er
11 personer deraf 8 under 15 år og jeg har kun 21 kr.
ugentlig i understøttelse, ser jeg lidt trist på tingene
nu til julen så jeg vil gerne bede statsministeren om
at hjælpe mig lidt til julen.*

*Med solidariske hilsner
Fru O.”*

Socialreform

Reformen betød en længere forsikringsperiode for de arbejdsløse, inden de kom på kommunehjælp. Samtidig skulle særhjælp og kommunehjælp i langt højere grad end tidligere erstatte den berygtede fattighjælp. I 1930'erne kunne man nemlig stadig miste sin stemmeret, hvis man fik fattighjælp. I dag bliver Steinckes socialreform anset som det første skridt mod det velfærdssamfund, vi lever i i dag. De ydelser, man som arbejdsløs var berettiget til, blev nu reguleret efter regler, og ikke efter hvad de enkelte kommunalbestyrelser syntes, man som borger i den enkelte kommune var berettiget til.

“Hr. Statsminister

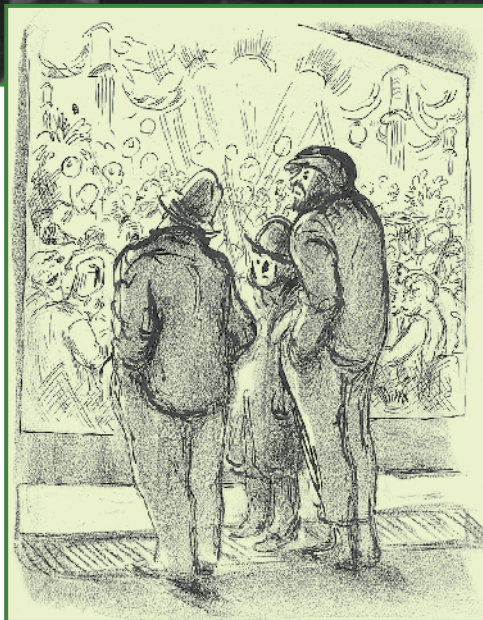
*Jeg har mistet min mand, som er død af tuberkulose, idet han lod mig tilbage med tre drenge i alderen 7-14 år. Jeg nyder hverken social eller fattighjælp, men min løn som sækkesyverske er så lille, så jeg har måttet pantsætte nogle af de mest nødvendige ting. Jeg beder Hr. ministeren betænke mig nu ved den tilstundende juletid.
Glædelig jul.*

Ærbødigst Nielsine”

Nielsine fik 5 kr. af Staunings hjælpekasse.

Demonstration til gavn for de arbejdsløse i København 1932. Arbejdermuseet & ABA.

Billedet *I samme båd* blev trykt i avisen Socialdemokraten i 1931 med underteksten: *Krisen rammer os alle. Men der er den forskel, at de sidder indenfor og venter på bedre tider.* Anton Hansen, Arbejdermuseet & ABA.

Billedet *Juleaften* er tegnet af kunstneren Anton Hansen i 1921. Motivet blev i 1930'erne genbrugt ved flere lejligheder som billede på nøden blandt befolkningen. Anton Hansen, Arbejdermuseet & ABA.

Spørgsmål:

- ? Hvad vil Anton Hansen fortælle med de to billeder?
 - Hvem bliver holdt udenfor?
- ? Hvilke ændringer giver socialreformen de arbejdsløse?
- ? Hvordan vil du beskrive forholdene for de arbejdsløse i 1930'erne?
 - Tag udgangspunkt i billederne og brevene til Stauning.
- ? Hvordan forestiller du dig, at forholdene er for de arbejdsløse i dag?
 - Sammenlign med 1930'erne.
 - Se Danmarks statistik over antal af arbejdsløse i dag, og sammenlign med 1930'erne.

Ordforklaring:

Særhjælp: Blev givet til kronisk syge.

De arbejdsløse fra Nakskov

“Vi underskrevne protesterer på det kraftigste mod de domme, der er afsagt i Nakskovsagen, og de konsekvenser, de medfører for arbejderklassen.”

– Komitéen til forsvar for de dømte Nakskovarbejdere i hæftet Nakskovsagen.

De desperate arbejdsløse

I 1931 blev en gruppe mænd dømt efter at have startet demonstrationer til fordel for de arbejdsløse i Nakskov. I den forbindelse etableredes en komité, der ønskede at protestere mod dommene.

Under byrådsmødet i Nakskov i 1931 troppede en gruppe vrede arbejdsløse op fra den kommunistiske arbejdsløshedsforening DAO. Ifølge foreningen havde de arbejdsløse svært ved at klare sig for de penge, de fik fra kommunen. Resultatet var, at mange blev hjemløse, fordi de ikke kunne betale huslejen. DAO krævede derfor højere arbejdsløshedsunderstøttelse. Det socialdemokratiske byråd følte sig truet af de fremmødte arbejdere og bevilligede i første omgang pengene. De trak siden hen bevillingen tilbage. Samme år kulminerede situationen, idet de årlige 1. maj-demonstrationer blev aflyst. Politiet var bange for, at demonstrationerne ville føre til optøjer. Socialdemokratiet aflyste deres 1. maj-møde, men kommunisterne trodsede forbuddet og gennemførte deres demonstration. Dette førte til kampe mellem politiet og de kommunistiske arbejdere. Senere samme år blev bagmændene dømt for igangsættelsen af urolighederne. Krisen i 1930'erne førte også til uroligheder i Esbjerg, Aabenraa, Aalborg og København.

Østre Landsrets dom af 6. august 1931, hvorved en række Nakskov-arbejdere idømtes forbedringshusstraffe fra 4 måneder til 2½ år i anledning af deres deltagelse i demonstrationer i Nakskov den 2. maj, har landet over vakt betydelig opmærksomhed. Dommen er da ogsaa en mærkepæl af afgørende betydning i dansk retspraxis.

Der findes i tidligere dansk retspraxis kun en enkelt sag, som kan side-stilles med denne: Det er den højesteretsdom, der blev afsagt 58 aar før Nakskovdommen paa nøjagtigt samme dato, den 6. august 1873, og hvorved Pio, Brix og Geleff som oprørere sendtes i forbedringshuset i anledning af deres virksomhed i forbindelse med demonstrationerne paa nørrefælled den 5. maj det foregaaende aar.

SLAGET PAA FÆLLEDEN.

Dengang var det unge Socialdemokrati begyndt at rænge borgerskabet ved sit energiske arbejde blandt proletariatet. Stadig mere generende blev Pios angreb i »Socialisten« paa den bestaaende samfundsbordning, stadig mere aktivt de øvrige føreres - især Brix' og Geleff's - agitation blandt masserne. For at popularisere og støtte den stadigt voksende strejkebevægelse blandt de københavnske murere og snedkere indkaldtes der i »Socialisten« til et stort folkemøde paa fælleden den 5. maj 1872. I en artikel i »Socialisten« hed det bl. a.: »Og hvor ypperligt forstaa vore modstandere ikke at enes, naar det gælder en saadan sag! Ministre, magistrat, politidirektør, grundejere og pengeposemænd -- alle have de faaet travlt med at sammensvørge sig imod folket, alle føle de, at nu gælder det om at kvæle frihedsspiren, ligegyldigt om det skal ske med eller mod loven ...» Og senere: »... Men jer, i guldets dyrkere, i de fattiges udsugere! Eder ville vi endnu engang tilraabe: I have i aartusinder skænket os en bitter livsdrink, vogter jer nu, maalet er fuldt.« Derhos havde, som det hedder i dommen, arrestanten Pio bestilt en rød lane, der skulde benyttes ved folkemødet.

Politidirektøren i København forbød det indvarslede møde; aftenen før den 5. maj arresteredes Pio, Brix og Geleff, og politi og gardehusarer i betydeligt antal afspærrede fælleden ved mødetiden den følgende dag. Trods forbuddet mødte imidlertid tusinder af københavnske arbejdere op.

Uddrag af redegørelsen for Nakskovsagen udgivet af Komitéen til forsvar for de dømte Nakskovarbejdere.

Splittelsen på venstrefløj

Nakskovsagen er også et eksempel på den splittelse, der var internt på venstrefløj mellem kommunisterne og socialdemokraterne. Socialdemokraterne så kommunisterne som en demokratisk trussel, da partiet åbenlyst støttede det kommunistiske diktatur i Sovjetunionen. Kommunisterne mente derimod, at socialdemokraterne svigtede arbejderne.

Demonstration foran Nakskov Rådhus. Krisen betød, at DKP til socialdemokraternes store fortrydelse fik valgt to medlemmer ind i folketinget i 1932. Bagmændene bag Nakskov-demonstrationerne fik mellem fire måneder og to et halvt års fængsel. Da Højesteret i efteråret 1931 stadfæstede dommene, samledes 10.000-15.000 mennesker foran Christiansborg til demonstration. Arbejdermuseet & ABA.

Uddrag af redegørelsen for
Nakskovsagen udgivet af Komitéen til
forsvar for de dømte Nakskovarbejdere.

Efter verdenskrigen fulgte bankkrak, der betød en afgørende almindelig svækkelse. Den seneste verdenskrise har til kapitalens almindelige nedgangperiode føjet særligt følelige slag. Siden 1920 har vi i en række lande set borgerskabet som sidste væben gribe til den aabne fascistiske terror. Et svagheitsstegn, som fra at være spredte sydlandske forekomster, nu præger alle de førende kapitalistiske lande i stadig stigende grad. Borgerskabets selvskre stærke «demokrati» viger mere og mere for aaben reaktion, undtagelseslovgivning, nødforordninger, polititerror osv.

TERROR UNDER SOCIALDEMOKRATISK REGERING.

Nakskovdommene viser os, at Danmark under socialdemokratisk førerskab er traadt ind i rækken af lande, hvor arbejderens ret til demonstration og forsamling betragtes som en fare, hvor demokrati og demagogi bliver magtesløs overfor et stadigt stigende krav om arbejde og brød, og hvor revolvervæbnet politi og militær benyttes til hensynsløs undertrykkelse af de demonstrerende arbejderes krav.

Nakskov er ikke den eneste by, hvor saadanne sammenstød har fundet sted. Ogsaa i Aarhus, i Aalborg, i Aabenraa splitter politiet med anvendelse af kniber, skud og bidske hunde demonstrerende arbejdere. Men Nakskov er den by, der blev udset til at statuere et eksempel. Man har her villet en gang for alle vise arbejderne, hvorledes det gaar dem, der aabent rejser kampen mod borgerskabets nye linje. Forbedringshus til dem, der vover at demonstrere, naar borgerskabet forbyder demonstration.

OVERFALD PAA ØVRIGHEDEN?

En omfattende tildels aabenlys, tildels underjordisk kampagne er i gang for at diktere sagens virkelige sammenhæng. Vilde krese af offentlig-heden er bibragt den opfattelse, at en samling tilfældige bøller og forbrydere i Nakskov har foranstaltet et overfald paa den ordensvælgende øvrighed.

Der har derfor betydning, at sagens virkelige sammenhæng naar ud i saa store dele af befolkningen som muligt.

Røde Hjælps Komité til forsvar for de dømte Nakskovarbejdere udsender derfor nærværende pjeces, der, bygget paa forsvarrets oplysninger og sagens akter, giver en samlet fremstilling af de begivenheder, der førte til en klassedom, der i Danmarks historie kun kan sidestilles med den før nævnte dom over socialismens første førere.

Den, der har gjort sig bekendt med dette materiale, vil forstaa, at det her ikke drejer sig om et enkelttilfælde, hvor en lidet heldig politimester træffer overfaldet foranstaltninger, men at vi staar overfor det første klare

Spørgsmål:

? Hvad skete der i Nakskov?
Hvorfor blev de arbejds-løse dømt?

? Hvorfor er der splittelse på venstrefløj?

- Hvad er socialdemokraterne bange for?
- Hvad anklager kommunisterne socialdemokraterne for?

? Hvilken anden episode sammenligner komitéen dommen med?

- Find ligheder mellem de to episoder.

Ordforklaringer:

DAO: De Arbejdsløses Organisation.

DKP: Danmarks Kommunistiske Parti.

Demagogi: Evnen til at kunne forføre sine tilhørere og overbevise dem om, at det, man siger, er rigtigt. Demagoger kaldes også folkeforførere.

Pio, Brix og Geleff: I 1872 fængsledes stifterne af den danske arbejderbevægelse, Louis Pio, Paul Geleff og Harald Brix. De ønskede bedre arbejds- og levevilkår for arbejderne. Politiet mente, at de opfordrede til uro og revolution. Efter deres anholdelse fandt Slaget på Fælleden sted, som var en konfrontation mellem arbejderne og politiet. Årsagen til konfrontationen skal blandt andet findes i fængslingen af de tre ledere.

De unge

“Det uddar sig til et mundhuggeri, og under dette tildeler en af kommunisterne Werner et slag i hovedet med et kosteskaft, der var benyttet til nedrivningen af plakaterne. (...) Werner var trods det kraftige slag i stand til selv at cykle tilbage til ungdomshjemmet, men her faldt han pludselig sammen; hans kammerater sørgede for, at han blev indlagt på kommunehospitalet, hvor han få timer senere udåndede.”

Fra Rød Ungdom, Dansk Socialdemokratisk Ungdoms medlemsblad nr. 12, 1932.

Håbløs fremtid

Uddraget fortæller om den unge DSU'er Werner Nielsen, der mistede livet i et slagsmål med unge kommunister, fordi de havde revet de valgplakater ned, som de unge socialdemokrater havde klistret op i København i forbindelse med folketingsvalget 1932.

Billedet viser Werner Nielsens begravelse. Det er uniformerede DSU'er, der bærer kisten. Arbejdermuseet & ABA.

For mange unge så fremtiden håbløs ud. I 1933 anslog DSU, at ca. 50 % af de 18-25-årige var arbejdsløse. Mange unge meldte sig ind i ungdomspartier og blev politisk aktive: nogle på højrefløj som nazister i DNSAP eller i Konservativ Ungdom, andre på venstrefløj som kommunister i DKU og socialdemokrater i DSU.

De unge på venstrefløj kæmpede samlet mod de unge på højrefløj, der anså det danske demokrati som svagt og ude af stand til at løse den økonomiske krise. Men også mellem de unge på venstrefløj var der blodige slagsmål, som sagen med Werner viser. De stridende ungdomspartier havde dog alle det til fælles, at tilhængerne var uniformerede og havde særlige symboler, der kendetegnede grupperne. De unge socialdemokrater bar blå bluser, rød halsklud og lange støvler. De unge kommunister efterlignede arbejderuniformerne fra Sovjetunionen.

Fire piger foran deres telt ved DSU sommerlejr i 1930'erne. Arbejdermuseet & ABA.

Trepilebevægelsen var opstået blandt unge socialdemokrater og skulle forsøge at modvirke fascismen i Danmark. De tre pile symboliserede demokratiets modstandere: kommunisterne, monarkisterne og nationalsocialisterne. Bevægelsen var dog forholdsvis lille og havde en kort levetid. Arbejdermuseet & ABA.

Alvida Larsen ses yderst til højre. 1938. Arbejdermuseet & ABA.

Uddrag af Alvilda Larsens (1914-1974) tale *Vi vil leve til dansk kommunistisk ungdomskonference* i 1938. Alvilda Larsen var leder af Danmarks Kommunistiske Ungdom 1936-1941.

"De andre demokratiske bevægelser og kræfter – må også være klar over, at en samling af ungdommen i én massebevægelse er en nødvendighed – og de må også forstå at knækker man først arbejderbevægelsen – så har man knækket rygraden i demokratiet! Vi må samles og vi må styrkes! Vi erklærer som så mange gange før, at vi rækker vor hånd til de unge, der i dag står i DSU, Radikal Ungdom, KFUM, KFUK til pacifister og afholdsfolk, eller andre organisationer, som vil freden, og som er tilhængere af demokratiet.

Giver demokratiet os de ting, som gør vor ungdom stærk – sund og glad, så vil den til døden kæmpe for Danmarks kultur og selvstændighed, sådan som Spaniens og Kinas ungdom gør det, og så vil fascismen aldrig sejre. Vi siger til den danske ungdom, at alle vi, der står tilsluttet frisindede organisationer eller er besat af frisindets idéer, uanset politisk organisering, vil frigøre den kraft, der ligger i Danmarks ungdom."

Spørgsmål:

- ? Hvorfor synes de unge, at fremtiden ser håbløs ud?
 - Hvad er de utilfredse med?
 - Hvad gør de ved det?
- ? Hvorfor er venstrefløjen imod højrefløjen?
- ? Hvem er Alvilda Larsen?
- ? Hvem opfordrer hun til at stå sammen? Og hvorfor?

Ordforklaringer:

DSU: Dansk Socialdemokratisk Ungdom.

DKU: Danmarks Kommunistiske Ungdom.

DNSAP: Dansk Nationalsocialistisk Arbejderparti.

KFUM: Kristelig Forening for Unge Mænd. I dag kender de fleste KFUM og KFUK (KFUM) for de grønne spejdere og deres idrætsforbund.

KFUK: Kristelig Forening for Unge Kvinder.

Pacifister: Modstandere af krig.

Afholdsfolk: Folk, der ikke drikker alkohol. Tilhører som oftest afholdsbevægelsen.

Monarkister: Er tilhængere af monarkiet. Et monarki styres af enten en konge eller en fyrste.

Nationalsocialisme: Et andet ord for nazisme.

De unge spaniensfrivillige

"Det vi egentlig hørte om i Spanien, det var hvad vi læste om i aviserne, anden information havde vi ikke rigtig den gang."

– Harald Nielsen, ung spaniensfrivillig.

Tre brødre drager til Spanien

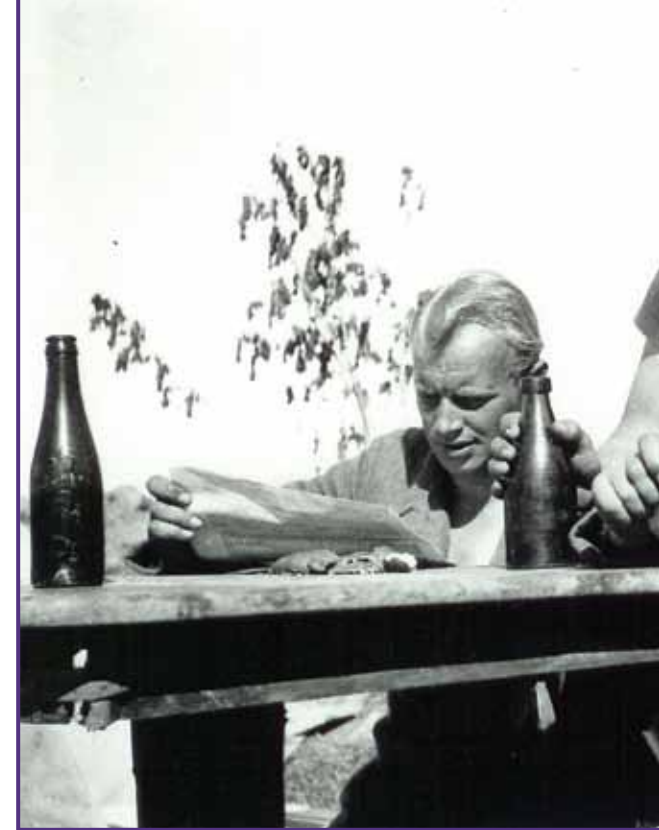
Der var også unge arbejdsløse, for det meste kommunister, der valgte at tage til Spanien for at kæmpe imod den fascistiske leder Franco, der havde startet en borgerkrig i 1936. Der kom frivillige fra hele verden. Nogle af dem var de tre danske brødre Harald, Kaj og Aage. Omkring 500 danskere meldte sig frivilligt til krigen, 150 af dem mistede livet.

I 1938 opløstes de internationale brigader i Spanien, og de frivillige vendte hjem. I Danmark anså myndighederne de frivillige som kriminelle, fordi de havde forbrudt sig mod den danske neutralitetspolitik.

DKP holder demonstration til støtte for kampen mod den fascistiske leder Franco. Ca. 1936. Arbejdermuseet & ABA.

Billede af brødrene Nielsen, som læser Arbejderbladet. Alle brødrene overlevede deres ophold i Spanien. Under den danske besættelse blev de alle aktive modstandsmænd. Aage blev taget af Gestapo i 1943 og døde i fængslet efter tortur. Harald og Kaj flygtede til Sverige. Efter krigen vendte de hjem til Danmark. Frihedsmuseets Arkiv, Nationalmuseet.

Unge DSU'er i demonstration til fordel for kampene mod Franco ca. 1937. Friedrich Bornkessel, Arbejdermuseet & ABA.

Uddrag af interviewet med den ene af brødrene:

Interviewer: *Der foregik også visse kampe imellem kommunister og DSU'er på den ene side og Konservativ Ungdom på den anden side – regulære slagsmål?*
 Harald: *Ja, dem havde vi flere sammenstød med. De lignede til grangivelighed den tyske nazisme med sorte støvler spidsbukser og skrårem og grønne slips. Jeg husker det tydeligt. Vi var ude at deltage et af deres møder ude i Buddinge, hvor jeg blev slået ned af en af deres svære remme.*
 (...)

Interviewer: *Men der skete ikke bare det i trediverne, at Hitler overtog magten i Tyskland og fik likvideret både Socialdemokratiet og det tyske kommunistparti. Den tyske fagbevægelse, som for øvrigt var den største udenfor Sovjet. Men der skete jo også noget i sommeren 1936 i Spanien? Hvad hørte I om det?*
 Harald: *Det vi egentlig hørte om i Spanien, det var hvad vi læste om i aviserne, anden information havde vi ikke rigtig dengang.*
 (...)

Interviewer: *Men den spanske arbejderklasse satte sig til modstand imod angrebet på republikken?*

Harald: *Ja, i allerhøjeste grad og man kan vel ikke sige andet, at der jo var en gevaldig begejstring i det arbejdende folk i Spanien, da vi kom derned, fantastisk.*

Interviewer: *Hvordan og hvornår tog I beslutningen om at tage til Spanien?*

Harald: *Ja, jeg synes egentlig ikke, at vi snakkede ret meget om det, for havde vi gjort det, så havde vi vel nok prøvet at få lagt et par ører til side til turen derned over."*

Uddrag af interview med Harald Nielsen foretaget af Henning Tjørnehøj.

Kaj og Aage (yderst til højre) sammen med deres ven Hans Petersen på vej til Spanien.

Interviewet, som Harald giver som en ældre mand, giver intet svar på, hvorfor han som ung mand valgte at kæmpe for en sag i et fremmed land langt væk fra København, hvor han var vokset op. Frihedsmuseets Arkiv, Nationalmuseet.

Spørgsmål:

- ? Interviewet er lavet mange år efter, at Harald kom tilbage til Danmark. Diskuter, hvad det kan betyde, når man vil bruge interviewet som kilde til det at være ung i 1930'erne.
- ? Diskuter med baggrund i de oplysninger, I har fået om 1930'erne i hæftet, hvorfor I tror, Harald og hans brødre tog til Spanien.
- ? Hvad tror I, der skal til, for at unge i dag ville rejse til andre lande for at kæmpe?
- ? Er der sager i dag, I ville være villige til at gå i krig for?

Demokratiet

**“Vær på vagt for demokrati og folkestyre
– vi vil ikke have koncentrationslejre og nazisme i vores land.”**

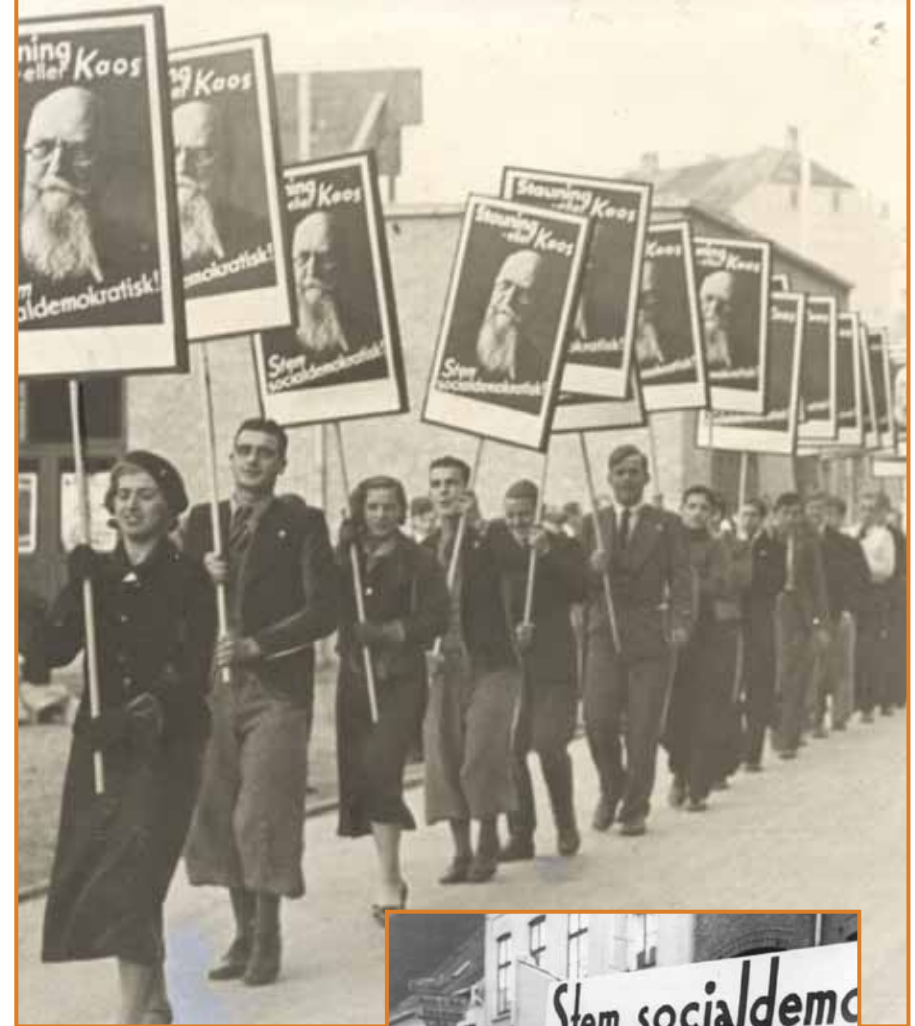
– Thorvald Stauning i sin artikel *Danmark i tidens strøm*, Socialdemokraten 1934.

Det nye arbejdsprogram

Danmark for folket blev navnet på Socialdemokratiets nye arbejdsprogram, der blev offentliggjort i 1934. Det var Stauning, der havde skrevet det. Han havde nye økonomiske planer for Danmark, og det var særligt vigtigt, at planerne havde folkelig opbakning. Derfor havde han også et politisk mål med sit nye arbejdsprogram. *Danmark for folket* var Staunings forsøg på at vise, at sammenhold om det danske folkestyre skulle modvirke, at nazismen og kommunismen fik for stor indflydelse blandt befolkningen. Socialdemokratiet skulle derfor være et parti for alle, og ikke kun arbejderne. Socialdemokratiet gik således fra at være et klasseparti til at være et folkeparti.

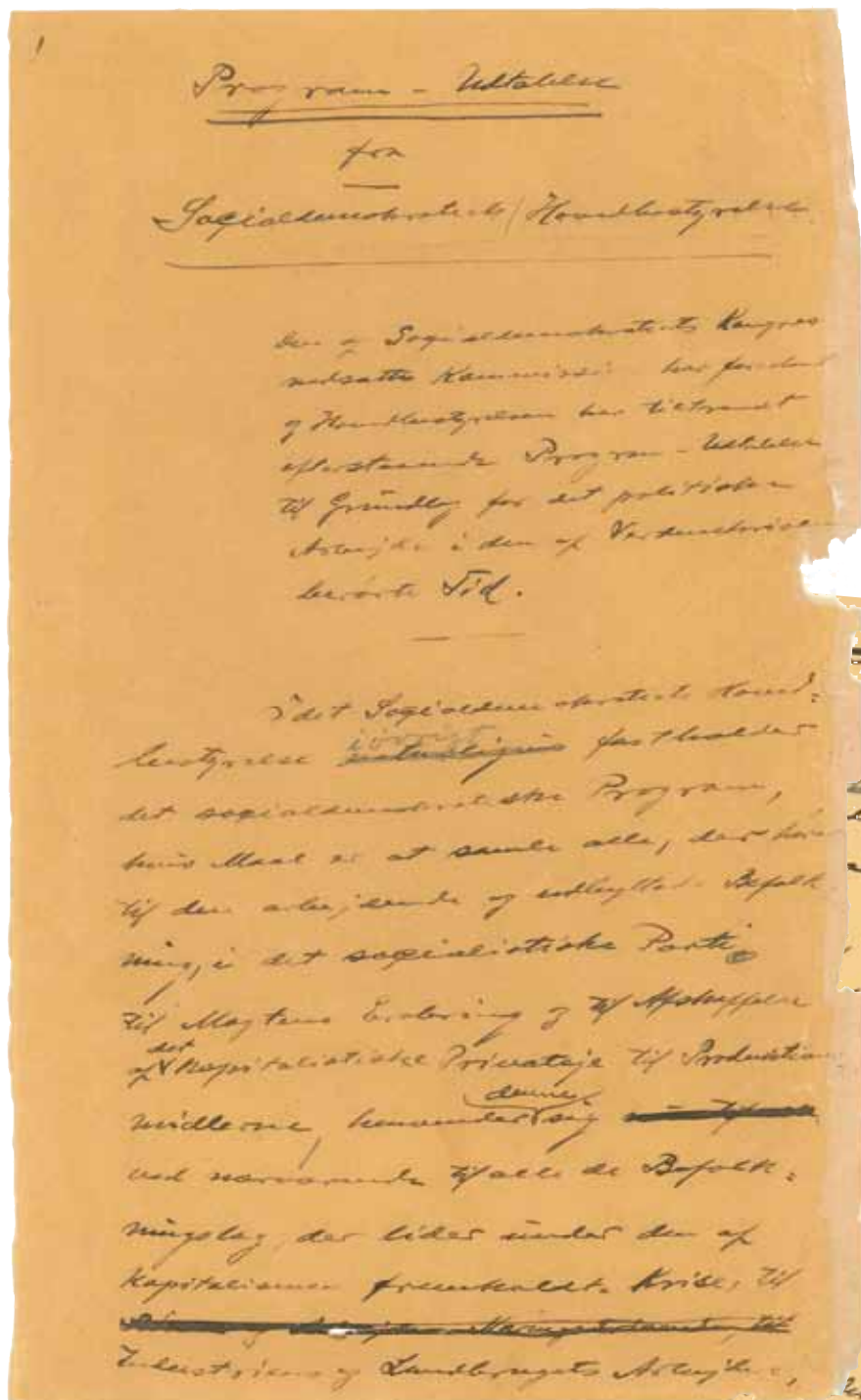
Socialdemokratiet fik ved valget i 1935 46,1 % af alle stemmerne. Arbejdermuseet & ABA.

Unge i optog.
Den berømte valgplakat med
Stauning fra valget i 1935.
Arbejdermuseet & ABA.

Socialdemokratisk valgkamp.
Arbejdermuseet & ABA.

Uddrag af Danmark for folket:

"Program-udtalelsen slutter med en påkaldelse af alle kræfter, som vil bevare demokrati og folkestyre. Der advares imod fantastiske eksperimenter og lovløse Handlinger og appelleres til et folkefællesskab, der vil vende sig imod lovløshed og sætte samfundets opbygning som mål for den nærmeste fremtids arbejde."

Originalen af Danmark for folket. Stauning skrev hele programudtalelsen i hånden. Som det fremgår af billedet, kan originalen være svær at læse. Arbejdermuseet & ABA.

Spørgsmål:

- ? Hvad er Danmark for folket?
- ? Hvorfor var det, ifølge Stauning, vigtigt, at man følte et fællesskab på tværs af forskellige befolkningsgrupper?
- ? Hvem beskriver Stauning som det danske demokratis fjender?
 - Find eksempler i teksten.
- ? Hvad er det for et budskab, som Socialdemokratiet ønsker at sende med valgplakaten fra 1935?
- ? Overvej og diskuter, hvad I synes, holder det danske demokrati sammen i dag.
- ? Hvad tror I, danskerne føler sig fælles om i dag?

Ordforklaring:

Folkestyre: Et andet ord for demokrati, som understreger, at det er folket, der har magten, idet de bliver repræsenteret af de folkevalgte politikere.

Situationen efter

“Ved at støtte sig til folkestyret, ved at følge den demokratiske linje, vil man opnå, at det, der bygges op under folkets medvirkning står solidt og sikkert i modsætning til det, der skabes ved vold, diktatur og mindretals styre.”

– Fra Thorvald Staunings tale Om kommunisterne, 1932.

Krisen driver over

Kriseårene i 1930'erne afløstes af krigsårtiet, da Tyskland besatte Danmark i april 1940. Allerede i 1934 var Danmark ved at komme på fode igen. Men selv om arbejdsløsheden faldt med 19 % i 1936, havde mange unge og arbejdsløse det stadig svært. Der blev også ved med at være demonstrationer og kampe imellem ungdomspartierne. 1930'erne markerede sig således ved dyb krise både i et økonomisk, men også socialt og politisk perspektiv.

Det samarbejdende folkestyre

Men 1930'erne viste også, at flertallet af danskerne og de folkevalgte politikere ville det danske demokrati. I modsætning til mange andre europæiske demokratier lykkedes det de danske politikere at løse krisen i fællesskab på tværs af politiske forskelle og uenigheder.

Denne form for demokrati kalder man også for det samarbejdende folkestyre.

Valgplakat fra 1935.

Plakaten er socialdemokratisk og fremhæver, hvad Stauning ifølge Socialdemokratiet har opnået under krisen. Arbejdermuseet & ABA.

Det gjorde STAUNING for mig

500 Millioner Kr. til Arbejde.
I Perioden fra 1931 til 1935 bevilgede Staten over 1/2 Milliard Kr. til Arbejders Iværksættelse.

75000 Mand i Arbejde.
Ifølge Statistisk Aarbog beskæftigede Haandværk og Industri i 1932 - 215.000, i 1933 - 240.000 og i 1934 - 290.000 organiserede Arbejdere. Der skabtes i dette Treaar: 180 Millioner Arbejdstimer.

132 Millioner Kr. til arbejdsløse.
Igennem ekstraordinære Understøttelser er der fra 1931 til 1935 sikret danske arbejdsløse et Beløb paa 132.000.000 udover den normale Sociallovgivning.

Stem socialdemokratisk

Arbejdsløshed, unge og demokrati

Arbejdsløse på fagforeningskontoret
i slutningen af 1930'erne.
Arbejdersmuseet & ABA.

Unge DSU'er i demonstration.
Friedrich Bornkessel, Arbejdersmuseet & ABA.

Fra folketingsvalget i 1939.
Arbejdersmuseet & ABA.

Spørgsmål:

- ? Hvordan oplever I demokratiet i jeres hverdag?
– Kom med eksempler på det.
- ? Hvornår er I aktive i demokratiet?
- ? Er det rigtigt, at unge i dag er mindre politisk bevidste?
– Hvis ja, hvorfor?
– Hvis nej, hvorfor ikke?
- ? Er der noget, der efter jeres opfattelse kan true demokratiet i dag?

Til læreren

Hæftet er henvendt til folkeskolens udskolingsklasser og kan anvendes som udgangspunkt for eller supplement til dit arbejde med Kanonpunktet 'Kanslergadeforliget'. Du kan også vælge at lade hæftet indgå i temaer som ungdom og demokrati. Se www.arbejdermuseet.dk for lærervejledning og elevopgaver.

Kilderne og billederne, som er anvendt i hæftet, tager udgangspunkt i samlingerne på Arbejdermuseet og Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Dette betyder, at hæftet afspejler tendenser og holdninger, som kom til udtryk hos venstrefløjen i 1930'erne. Ud over at eleverne får mulighed for at arbejde med samlingen igennem billeder og affotograferede arkivalier, får de også mulighed for at diskutere, hvorledes historiske forhold præsenteres, afhængig af hvem afsenderen er.

© Skoletjenesten Arbejdermuseet 2012. Ane Riis Svendsen (tekst og ansv.) og Kathrine Noes Sørensen (tekst og ansv.).

En stor tak skal lyde til Hans Uwe Petersen, Katrine Madsbjerg, Henning Grelle samt Vagn Buchmann for deres hjælp til materialet.

Layout: Marianne Bisballe/Skoletjenesten. Tryk: PE offset.

Materialets illustrationer stammer fra Arbejdermuseets & ABA's samlinger på nær billedet af brødrene Nielsen, som er fra Frihedsmuseets fotoarkiv, Nationalmuseet. Hvis ophavsretten skulle være krænkede, er det utilsigtet. Retmæssige, dokumenterede krav vil blive honoreret efter samme retningslinjer, som hvis der på forhånd var indhentet tilladelse.

Billeder forsiden: Øverst til venstre: Frihedsmuseets Arkiv, Nationalmuseet, øverst til højre: Anton Hansen, Arbejdermuseet & ABA.

Nederst til venstre: Friedrich Bornkessel, Arbejdermuseet & ABA, nederst i midten: Arbejdermuseet & ABA.

Nederst til højre: Arbejdermuseet & ABA.

Passagen med Staunings husholderske Augusta Erichsen (Gugge), s. 1, er taget fra bogen *Mit liv med Thorvald Stauning*, 1967.

www.arbejdermuseet.dk

ARBEJDERMUSEET

www.skoletjenesten.dk

 SKOLETJENESTEN